

OMLADINA

☐ ☐

☐ ☐

GLASILO

☐

NARODNO-RADIKALNEGA DIJAŠTVA

☐

☐

DRŽAVNI POSLANEC IVAN HRIBAR: SLOVENSKO VSEUČILIŠČE ☐ DRŽAVNI
POSLANEC DR. OTOKAR RYBÁR: NAŠE VSEUČILIŠKO VPRAŠANJE IN
NEMCI ☐ A. K.: KUTNOGORSKI DEKRET ☐ J. KLEPEC: POMEN ZA-
LAGANJA NARODNIH MANJŠIN S ČASOPISJEM ☐ LISTEK

☐

PONATIS DOVOLJEN LE Z NAVEDBO VIRA

☐

☐

IZHAJA VSAK MESEC ☐ STANE LETNO 4 KRONE; ZA DIJAKE 2 KRONI; POSAMEZNA
ŠTEVILKA 40 VIN. ☐ ☐ DOPISI NAJ SE BLAGOVOLE POŠILJATI UREDNIŠTVU NAJKAS-
NEJE DO 20. VSAKEGA MESECA V LJUBLJANO NA BREG ŠT. 12 ☐ LE FRANKOVANA
PISMA SE SPREJEMAJO ☐ UPRAVNIŠTVO JE V TISKARNI J. BLASNIKA NASLEDNIKOV
V LJUBLJANI, BREG ST. 12 ☐ ☐ REKLAMACIJE SO POŠTNINE PROSTE, ČE IMAJO NA
NASLOVNI STRANI PRISTAVEK „REKLAMACIJA“ IN ČE SO ODPRTE ☐ ☐ ZARADI RED-
NEGA POŠILJANJA JE NATANKO NAZNANITI NASLOV IN BIVALISČE TER VSAKO IZ-
PREMEMBO BIVALISČA ☐ ☐ OBLASTEM ODGOVOREN MIHAEL ROŽANEC ☐ IZDAJA
EKSEKUTIVA NARODNO-RADIKALNEGA DIJAŠTVA ☐ TISK J. BLASNIKA NASLEDNIKOV ☐

ŠTEV. 11.

LJUBLJANA, SVEČAN

LETO V.

1909

RAZNO.

Ljubljanski starešine narodno-radikalnih društev so na svojem rednem sestanku dne 29. p. m. imeli važen razgovor o političnih strankah na Kranjskem ter o razmerju starešin do njih. Vsakomur je bilo pred očmi, da javno delo ni popolno, če se ne deluje tudi politično. Dogodki zadnjega leta, ki so klicali po delavcih v naši politiki, so nujno izsilili starešine iz politične pasivnosti. Vkljub averziji proti vladajočim strankarskim razmeram je bilo treba poseči v delo, to pa seveda le v smislu temeljnih v narodno-radikalnem programu izraženih točk. Z veseljem je treba ugotoviti, da se je vse napredno javno življenje nagnilo k smeri, ki jo zastopajo narodni radikalci. Obzirnost proti Nemštvu je padla in vseobče se je vsprejela ideja radikalnega dela za ljudsko izobrazbo in gospodarstvo. Konstatirati je popolno zmago naših načel v javnem mnenju. Zmaga klerikalizma, nastop njegovega nasilnega vladanja ter nečuvenci vladni pritisk kličejo h koncentraciji naprednih političnih struj. Vse to je soodločevalo, ko so si imeli ljubljanski starešine odgovoriti na vprašanje: ali vstopiti v vodstvo narodno-napredne stranke, ali ostati politično pasiven, ali si stvoriti novo politično stranko. Obe slednji misli sta se soglasno odklonili. Pasivni ne smemo biti, ampak krepko moramo poseči vmes, sicer bi se nam opravičeno lahko očitalo, da le jezikamo, dela pa se ne poprimemo. Naša doba nujno zahteva naprednega političnega dela, sicer zasede klerikalizem celo domovino. Čakati 10, 20 let ne smemo, ker smatramo, da se usoda našega naroda v tej državi odloči v bližnjih 2 desetletjih, in v tej dobi, ko se odloči naš „biti ali nebiti?“ ne smemo pustiti klerikalizma brez kontrole in protitežja. Odklonila pa se je seveda tudi misel o novi politični stranki, ker bi se v danih razmerah opravičeno oporekalo, da se teži le za častmi in cepljenjem, ko se nam vse, da prav vse koncedira. Soglasno se je sklenil vstop v narodno-napredno stranko, to pa z izrecnim pogojem, da morajo biti dane garancije za popolnoma neovirano delo in da se vsprejmo naše reformne ideje. Te garancije so poskrbljene. Ako pa bi se našle ovire, in bi se uvidelo, da sodelovanje ni možno, bodo starešine seveda zopet izstopili. V imenu starešin se je izjavil na shodu zaupnikov narodno-napredne stranke v Ljubljani dne 2. t. m. dr. Žerjav povdarjajoč, da bo trdi kruh opozicije pomagal iztisniti iz stranke vsako korupcijo, in predlagal resolucijo, ki zahteva najradikalnejši odpor proti vladi in Nemcem in izključuje kompromise s klerikalci. Resolucija je bila soglasno sprejeta. — Na omenjenem starešinskem sestanku se je govorilo tudi o stališču narodno-radikalnega dijaštva, kojega zvesti somišljeniki, zagovorniki in podporniki hočejo biti starešine slejkoprej. Povdarilo se je, da naj ostane stališče dijaštva do političnih strank slovenskih seveda isto, kakor doslej, kajti dijaški narodno-radikalni program je okvir, v katerem lahko vedno z novimi močmi izvirno dela generacija za generacijo. Bila bi velika napaka, če bi se količkaj majalo na znameniti točki tega programa, ki govori o politični svobodi dijaštva. Ta točka je jamstvo stalnega prerajanja naprednih strank. Zato morajo starešine delovati, da nihče ne ovira in žali te svobode. Njih stališče n. pr. do „Save“ je prejkoslej isto ter ga hočejo tudi v stranki spraviti do popolne zmage. Upamo, da v novem obsežnem in težavnem delokrogu, ki smo ga privzeli na že itak silno obremenjene rame, pokažejo radikalci svojo sposobnost za pozitivno delo, kakor so to storili že na vseh drugih poljih. Vi pa mlajši radikalci, pridno proučujte politično delo z objektivnega svojega stališča in kritikujte nas strogo, a pravično.

Starešina.

DRŽAVNI POSLANEC IVAN HRIBAR:

SLOVENSKO VSEUČILIŠČE.

Vlada je torej predložila državnemu zboru zakonsko predlogo o ustanovitvi italijanske fakultete. Da se izogne ugovoru Italijanov, ki so se izražali z neko prisiljenostjo proti Trentinu, in pa ugovoru južnih Slovanov, ki so izjavili, da nikakor ne bodo dopustili, da se ustanovi italijansko vseučilišče v Trstu, predlaga ustanovitev pravne fakultete na Dunaju.

Predloga sama na sebi Italijanov ni zadovoljila, ne toliko morebiti zaradi sedeža kakor zaradi tega, ker bi ta fakulteta bila italijansko vino zmešano z nemško vodo.

Ker so slovenski in hrvaški poslanci obeh klubov, združeni v poslednjem času za reševanje važnejših političnih in narodnih vprašanj v „Narodni zvezi“, po soglasnem sklepu izjavili, da ustanovitve italijanske pravne fakultete ne pripuste, ako se obenem ne ustanovi tudi slovenska pravna fakulteta v Ljubljani, pripomoglo je italijansko dijaštvo s svojim burnim nastopom na dunajskem vseučilišču, odnosno italijanska vlada, ki je ta nastop naročila, nehote tudi k rešitvi slovenskega vseučiliškega vprašanja.

Nam se sicer kaj rado prigovarja in slišali smo te prigovore ne samo od vladne strani, temveč tudi že od prijateljskih nam slovanskih klubov, da nam še niso dani pogoji za vseučilišče, češ, da nam nedostaja vse znanstvene literature in da, kar je glavno, tudi še nimamo samoslovenskih srednjih šol. Ne dvomim, da se bodo ti ugovori zopet vlačili na dan; toda to nas ne sme motiti. Saj bi na ta način ne bila tudi nikdar nastala nemška vseučilišča; kajti v dobi, v katero spada začetek snovanja nemških vseučilišč, ni bilo še nemške znanstvene literature niti ne nemških srednjih šol. Latinščina je takrat prevladovala. Jednako je bilo tudi pri drugih narodih. Glede vseučilišč pa ne velja to, kar velja glede srednjih šol, da bi se moralo poučevati na podlagi aprobeiranih učnih knjig; temveč ima tam gospodstvo svobodna veda v svobodni besedi. Vseučilišča so potemtakem pri vseh narodih bila še le oni vrelec, iz katerega se je začela znanost širiti.

Ali naj bode pri nas drugače? Kakor so svoje dni pri drugih narodih posamezniki, črpajoč vedo iz latinskih virov, začeli pisati učena dela v materinem jeziku, tako imamo tudi mi Slovenci, že sedaj, ko nimamo še lastnega vseučilišča, za naše skromne razmere že prav omembe vredno znanstveno literaturo. Že to samo dejstvo nam daje pravico, da smemo zahtevati vseučilišče kot oni hram, v katerem se naj delo, katero so izvrševali doslej iz plemenitega duševnega nagona posamezniki, uvede v smotreno organizacijo.

Res je sicer, da nimamo še slovenskih srednjih šol; res je pa tudi, da proti poslovenjenju istih vsaj za Kranjsko ni danes nobene zapreke več, in ker so slovenski profesorji pridno na delu, da spišejo potrebne šolske knjige, upati je tudi, da bodo najkasneje v šolskem letu 1910/11 poslovenjene naše gimnazije na Kranjskem in da bode na veliki realki v Idriji v vseh predmetih vpeljan slovenski učni jezik. Za realko v Idriji slediti mora realka v Ljubljani; za gimnazijami na Kranjskem pa gimnazije na Štajerskem in Primorskem. Tam je sicer položaj nekoliko težji; na Štajerskem, ker bo c. kr. deželni šolski svet delal vse mogoče ovire, na Primorskem pa zato, ker bode obenem s slovenskimi srednjimi šolami treba ustanoviti tudi italijanske.

Pa tudi, ko bi slovenskih srednjih šol v doglednem času še ne dosegli, to ne more veljati za argument proti ustanovitvi slovenskega vseučilišča, odnosno za sedaj slovenske pravne fakultete. Saj je že prej bilo omenjeno, da se je naše znanstvo precej dobro razvilo kljub samonemškim, višjim razredom na srednjih šolah in kljub ponekod popolnoma nemškim srednjim šolam.

Naša zahteva mora torej biti neustopna. Prenehati mora ona taktika, ki se je dosedaj, žalibog, že večkrat pokazala, da so slovenski poslanci zaropotali, potem pa, ko se je prikazal strog učiteljski obraz vlade, pohlevno pod klop zlezli. V tem slučaju bi tako ravnanje bilo že zaradi tega neodpušljivo, ker sta se glede slovenskega vseučiliškega vprašanja srečno zedinili slovenska in hrvaška državnozborska delegacija.

Ne bodem govoril o tem, kako taktiko bode državnim poslancem voditi. Razprave o tej stvari bi utegnile škodovati, ker bi prehitro izdajali nasprotnikom bojni načrt ter jim tako omogočevali delovati na oboritev njegovo. Sicer bi pa mogel izraziti itak le svoje mnenje, ker se poslanci, ki se morajo o tej zadevi skupno posvetovati v „Narodni zvezi“, še niso izrekli.

Ne bode pa odveč opozoriti kakega naravnost ogromnega pomena je v gotovem oziru slov. vseučilišče za nas Slovence. Saj je znano, kako težko je dandanes nadarjenim slov. dijakom, ko so dovršili gimnazije, podajati se v oddaljena vseučiliška mesta. Marsikdo, ki vleče žeja po živem studencu znanja na vseučilišče, mora ostati doma, ker mu sredstva ne dopuščajo posvetiti se nadaljnim naukom. Mnogo onih, ki vsled lastne energije pridejo v velika vseučiliška mesta, pa opeša, ker ne najde dovoljne podpore, da bi se moglo borno preživiti. Če se oziramo nazaj na križevi pot trpljenja in stradanja, po katerem so hodili naši dijaki v Gradcu in na Dunaju, od kar je prodrlo v njihova srca toliko narodnostne zavesti, da so se čutili rodoljube, vidimo, koliko znamenitih talentov se nam je iz omenjenih vzrokov pogubilo v tujini, talentov, ki bi bili v čast narodu in v korist človeštvu. Poleg tega je pa treba tudi pomisliti, da se nam je odtujilo mnogo mladencev, prišedših iz tesnih domačih razmer v velikomestni sijaj. Postali so narodno indiferentni, ali pa so se naravnost oklenili tujega mamona. — Vsega tega ne bode treba, ako se ustanovi vseučilišče v Ljubljani. Veliko število dijakov, kateri so se sicer po dovršenih srednjih šolah takoj posvetili

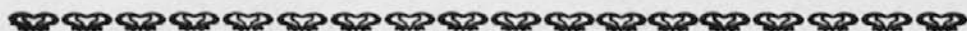
praktičnim strokam ali, katere so materijelni vzroki vedli v bogoslovje, posveti se potem vseučiliškim naukom. Število visokošolcev se bode, kakor hitro imamo v Ljubljani poleg pravoslovne tudi še modroslovno fakulteto, gotovo podvostručilo, in to mora pomeniti ogromen prirastek duševnega kapitala slovenskega.

Kakor se sedaj vidi, ne produciramo Slovenci niti toliko visokošolcev, da bi ž njimi bilo mogoče zasesti vse one službe v naši domovini, pri katerih se zahteva akademičnega znanja. Uradniki so torej v precejšnjem številu tujci, ki ne poznajo narodne duše slovenske in kateri zaradi tega ne morejo tudi ljubezni zadobiti do naroda. Oni so in ostanejo, pa naj bi imeli še take dobre namene, tujci med nami. Slovensko vseučilišče odpomore temu zlu. Dijak, ki je ves čas svojih akademičnih študij užival domače ozračje, zrastel bode z narodom, in ko stopi v praktično življenje, čutil bode ž njim, poznal njegovo duševno razpoloženje ter mu potemtakem more postati kot uradnik ne strog predstojnik, temveč dobrotni svetovalec in prijatelj, ki naj ga vodi po poti do spoštovanja zakonov, pa tudi do blagostanja.

Seveda tudi sedANJI naši akademiki, v kolikor se niso odtujili svojemu rodu in o idealnem stremljenju, katerih imamo najsijajnejših dokazov, izpolnjujejo v tem oziru svojo nalogo; a naglašam tu še jedenkrat, premalo jih je, in zato imajo tujci v lasti v naši domovini vsaj dobro polovico vseh državnih služb in vseh mest prostega poklica, ki pritičejo Slovincem. Slovenec tedaj more postati na svoji zemlji svoj gospodar še le takrat, kadar bode imel zadostno število akademično izobraženega naraščaja.

Pa tudi za državo postanejo spremenjene razmere naravnost velikanskega pomena. Sedanja birokracija se tega morebiti sicer plaši; zlasti pa se tega plašijo oni v nemškem duhu odgojeni birokrati, ki imajo dosedaj v naši državi, žalibog, še odločujočo moč. A če se stvar nepristransko prevdari, tedaj se mora priti do zaključka, da nastanejo uprav idealne razmere med inteligenco in ljudstvom še le takrat, kedar prenehajo med vlado in ljudstvo vsiljevati se tuji elementi. Tedaj zavlada tudi mir in ono spoštovanje zakonov, ki je v pravni državi tako neobhodno potrebno. Vsaj je znano, da zaupanje do državnih uradov in do javnih institucij zamore narod zadobiti še le tedaj, kedar ve, da je vodstvo njihovo v rokah njegovih soplemenjakov.

Taka je torej z našega narodnega in političnega stališča važnost našega vseučiliškega vprašanja. Naj je ne prezre noben jugoslovanski poslanec; kajti neodpušljivo pregreho bi storil, kdor bi v sedanjih dneh le količkaj hotel odnehati. Če to ugodno priliko zamudimo in si ne znamo priboriti ustavnopravne zagotovitve slovenskega vseučilišča v jasno določenem roku, ne vem, kedaj zopet pride taka prilika.

DRŽAVNI POSLANEC DR. OTOKAR RYBÁŘ:

NAŠE VSEUČILIŠKO VPRAŠANJE IN NEMCI.

Najhujši nasprotniki naših vseučilišnih teženj so nemško nacionalno-liberalne stranke vseh barv in ž njimi v ozki zvezi stoječa nemška birokracija. To soglasje nikakor ni slučajno: avstrijsko uradništvo, zlasti v zapadnih kronovinah, se rekrutira še vedno po svoji ogromni večini, iz nemškega meščanstva, v katerem imajo omenjene stranke danes še svojo glavno oporo in katerega interese tudi pred vsem zastopajo. Ako hočemo torej izvedeti razloge tega nasprostva, jih moramo iskati v prvi vrsti v nemškem meščanstvu in sicer ne toliko v njegovem narodnem šovinizmu, kakor bi se na prvi pogled mislilo, temveč v njegovih razrednih in gospodarskih interesih. Seveda, ako vprašamo predstavnike in pripadnike nemškega meščanstva po vzrokih tega nasprotstva, dobivamo različne odgovore, ki se pa le redkokedaj ujemajo z njihovimi resničnimi nameni in nagibi.

Birokrati med njimi naglašajo navadno državni interes, ki bajé zahteva, da se vzdržuje, kolikor mogoče dolgo, nadvladje, ako že ne izključna veljava nemškega uradnega jezika tudi v nenemških kronovinah. Po nazorih (resničnih ali pa tudi le hlinjenih) teh ljudi je blagor, da, obstanek Avstrije odvisen od ohranitve nemškega državnega jezika. Tej svrhi bi moralo seveda služiti tudi šolstvo, zlasti pa vseučilišča. Da je to stališče popolnoma protizakonito, ni treba menda šele dokazati v očigled naši konstituciji, ki ne samo ne pozna državnega jezika, temveč izrecno zajamčuje enakopravnost vsem jezikom.

A tudi dejanske razmere nam dokazujejo, da raba različnih uradnih jezikov nikakor ne škoduje integriteti državnega organizma. V sami Avstriji vidimo v Galiciji kronovino, v kateri nadomestuje poljščina nemščino skoraj v vseh panogah državne in deželne uprave. In vendar se ne bo hotelo trditi, da so vsled tega Poljaki manj zanesljivi Avstrijci nego Nemci na severnem Češkem in njihovi politični somišljeniki v drugih nemških kronovinah. A kaj naj se reče šele o Švici, kjer dela ravno popolna in resnična enakopravnost vseh deželnih jezikov vse tri tam naseljene narodnosti nepristopne za iredentistične težnje in jih ščiti proti privlačni sili, katero sicer velike, narodno enotne države potegnjejo nase narodne odlomke v drugih državah! To je čisto naravna stvar. Narod, kateremu vlada ukazuje in sodi v tujem jeziku, se ne more v dotični državi čutiti domačinom. Vsled tega stopa celo pri narodih, ki nimajo zaslombe zunaj državnih mej, na mesto državnega patriotizma vedno bolj in bolj narodna zavest in odpor proti vladi, ki jo ne smatrajo za del lastnega političnega organizma, temveč za vsiljenega tujerodnega gospodarja. Le občutek popolne enakopravnosti in avtonomija v narodnih stvareh moreta odstraniti neprijetni čut podjarmljenosti in vzbuditi interes na ohranitvi skupne domovine. Dočim n. pr. nemški Švicar s ponosom povdarja: „ich bin ein Schwyzer, ich bin ein Dötscher,“ naglaša Avstrijec tudi v inozemstvu navadno v prvi vrsti svojo pripadnost k dotični narodnosti ter svoje državljanstvo ali sploh zamolčuje ali pa

je omenja le kot postransko stvar. Ne torej izključno gospodstvo enega državnega jezika, temveč enakopravnost vseh jezikov služi v konsolidiranje narodnostne države.

Tisti naši nasprotniki, ki se hočejo kazati popustljivejšimi, navajajo, da nam za vseučilišče nedostaje profesorjev in znanstvene književnosti. Ta očitanja, ki so deloma neosnovana, deloma pa pravi „*ὅσῳ πρῶτον*“, so se vže tolikokrat in tako temeljito zavračala, da se lahko omejim na dve besedi. Kateri Slovenec naj se vendar vseučiliščni profesuri posveti, če vé in vidi, da ob sedanjih razmerah nikdar ne more priti do profesure, in kdo naj piše slovenske učne knjige, če ni profesorjev in če eventualni pisatelj zna, da ne najde založnika? Sicer pa literatura ni predpogoj za vseučilišče. Ko se je svoj čas na srednjeevropskih vseučiliščih začelo odpravljati latinščino, tudi ni bilo nikake literature v narodnem jeziku. Mi si celo lahko priznamo, da bomo tudi na slovenski fakulteti zajemali deloma še vedno iz nemške znanstvene literature: saj bi v tem le posnemali avstrijske Nemce, ki še dandanašnji, vključno velikemu številu domačih nemških profesorjev, črpajo iz znanstvenih del učenjakov iz nemške države, kakor so zopet ti poslednji hodili v šolo n. pr. k angleškim in francoskim nacionalnim ekonomom in sociologom.

Odkritosrčnejša v pobijanju naše zahteve po slovenskem vseučilišču je nemška mladina. Ona se naši zahtevi protivi, ker se s tem bajé kršijo „svete pravice“ nemškega naroda, kakor je bilo to zopet pred kratkim proglašeno v znani resoluciji nemškega naprednega dijaštva. Kršenje svetih pravic, če se drugemu narodu dá, kar mu je po državnih osnovnih zakonih zajamčeno?! To je gotovo zelo čudno stališče, ki ga navadna logika ne more pojmiti. Vendar tiči v tem več nego prazna šovinistična fraza. Nemško meščanstvo v Avstriji je namreč v svojem srcu še vedno prepričano, da je nemška hegemonija ne samo v zgodovinskem razvoju utemeljena, temveč v interesu države tudi potrebna. Da je Avstrija nastala vsled prostovoljne združitve treh zgodovinskih državnih tvorb in sicer deželá češke krone, onih ogrske krone in naposled planinskih dednih pokrajin, od katerih ni bila niti ta zadnja skupina čisto nemška, na to so avstrijski Nemci od cesarja Jožefa II. sem popolnoma pozabili. V imenu nemške hegemonije pa si prisvaja nemško meščanstvo ne samo pravico do nemškega državnega jezika, temveč tudi uradniške službe po vseh kronovinah, gotovo pa vsa vodilna mesta. Da je s tem nemškemu meščanstvu tudi dana priložnost lastnim sinovom preskrbljevati lahke in dobre službe, to je zelo ugodna posledica, ki se v njegovih nazorih o škodljivosti nenemškega uradovanja in nenemških šol še bolj potrjuje.

V državah z velikimi kolonijami dobiva prebitek domače inteligencije službe in zaslužek v kolonijah; v Avstriji, ki kolonij nima, služile so in služijo nemškemu akademičnemu naraščaju še danes v enako svrhu — nenemške kronovine.

Naravno je torej, da se v nemškem meščanstvu očetje in sinovi z vsemi silami branijo proti razširjevanju rabe deželnih jezikov in proti nenemškim

srednjim in visokim šolam. Uvedenje deželnih jezikov v armade in sploh v javno življenje diskvalificira nemške, ter jezikov nevešče kompetente, ali jim vsaj nalaga neprijetno dolžnost učenja drugih jezikov; nenemške srednje in visoke šole pa jim vzgajajo nevarne, ker jezikovno kvalificirane konkurente.

To so torej tiste „svete pravice“ nemškega naroda! Postavimo v vže omenjeno resolucijo nemškega dijaštva na mesto „svetih pravic“ jednostavno „razredne in gospodarske interese“ in namesto „nemškega naroda“ le „nemško meščanstvo“, potem smo našli prave in resnične razloge nasprotstvu nemških nacionalcev.

Ako pa stojijo stvari takó, potem naj se nam ne govori več o državnih interesih. Državni interes, kakor je to vlada v svoji motivaciji k zakonski osnovi o ustanovljenju laške juridične fakultete gledé Italijanov izrecno priznala, zahteva, da se poskrbi za jezikovno kvalificiran uradniški naraščaj. Kar pa velja za Italijane, mora dosledno veljati tudi za nas Slovence. Z vso pravico torej lahko trdimo: ustanovljenje slovenskega vseučilišča je ne samo postulat pravičnosti, temveč tudi v interesu države same.

A. K.:

KUTNOGORSKI DEKRET.

Češka univerza je slavila 18. prosinca zgodovinski dan. Minulo je 500 let, odkar je izrekel in izvršil češki kralj in nemški cesar Vaclav IV. velepomembne besede: češki narod, pravi dedič češke zemlje, bodi vnaprej gospodar na praški šoli visokih učenosti. Te besede tvorijo glavno vsebino takozvanega kutnogorskega dekreta, ki ga je izdal kralj Vaclav IV. 18. prosinca 1409.

Okolnosti tega historičnega dejstva navdajajo celi češki narod s ponosom, spomin nanje krepi in množi narodovo odporno silo proti nemškemu utlačevanju; vzbujajo pa ne le simpatije drugih avstrijskih slovanskih narodov, temveč so jim lahko tudi v veliko moralno oporo. Zgodovina kutnogorskega dekreta namreč popolnoma ovrača tolikrat izgovorjeno in žal od Slovanov, zlasti nas Slovencev tolikrat verjeto frazo o kulturni manjvrednosti avstrijskega Slovanstva, ki je baje celo svojo današnjo omiko sprejelo iz nemškega vira in ni povzročilo samo nikakega kulturnega napredka.

Narobe: kutnogorski dekret je dokaz, da je na edinem kulturnem središču tedanje srednje Evrope imela svoboda misli in znanosti, podlaga vsega pravega kulturnega napredka, edinega zaščitnika — češki narod; na drugi strani pa odkriva mogočne korenine narodne zavednosti in narodnega ponosa, na katere zamore Slovenec gledati le z zavidljivim občudovanjem.

Star češki kronist iz XV. stoletja pravi o ustanovitvi praške univerze: Cesar Karol je ustanovil visoke študije praške. Ker pa ni bilo dosti čeških

magistrov (profesorjev), ki bi zadostovali za množico učenosti željnih, poklical je tudi nemške magistre ter razdelil visoko šolo med štiri narodnosti, katere so imele vsaka po eden glas tako dolgo, da se število čeških magistrov ne razmnoži. Tako stoji zapisano v cesarjevem majestatu z zlatim pečatom, kjer je tudi zabeleženo, da naj se upravlja visoka šola praška popolnoma po podobi pariške.

Praška univerza je bila torej razdeljena med štiri narodnosti, češko, bavarsko (južno-nemške dežele, med njimi tudi Koroško, Štajersko in Kranjsko), saško (severno-nemške dežele, Švedsko, Dansko, Finsko), poljsko (vzhodno nemške dežele in Poljska). Dva „naroda“ sta bila popolnoma nemška, poljska narodnost pa tudi po večini profesorjev in dijakov. Proti jedinemu češkemu glasu so bili torej trije nemški, kar se je kazalo seveda v nemškem uradovanju, pri volitvah, upravi, skušnjah. „In zdelo se je češkemu magistru, da se jim po cesarjevem pismu godi krivica,“ pravi isti kronist.

Morda bi se razmere ne bile tako kmalu in korenito spremenile, da se ni že v prvih desetletjih vseučiliške delavnosti razdvojil profesorski zbor na dva kulturna tabora; vprašanje so li Wiclifove knjige protiverske, je ustvarilo dve stranki: jedno, ki je stremela po duševnem napredku, reformi cerkve in očiščenju krščanskega življenja in drugo konservativno, boječe se vsake nove misli, vsakega odločnega nastopa. Prva je bila v manjšini; bili so to skoraj vsi češki profesorji, med katerimi je dobival vedno večjo veljavo mladi profesor Jan Hus. Nemški profesorji pa so ostali varni zavezniki nadškofa in njegovih duhovnikov. In imeli so na vseučilišču pri vseh glasovanjih tričetrtinsko večino.

Notranji razdor je rodil praktične posledice koncem l. 1408. Katoliški kardinali so odpovedali obema tedajnjima papežema pokorščino in sklicali za spomlad l. 1409 v Pizo koncil, na katerem naj bi bil izvoljen nov papež. Pridobili so za svoj načrt ne le francoskega kralja, temveč tudi nemškega cesarja, češkega Václava IV., ki je obljubil poslati na koncil svoje delegate in ob enem odpovedati pokorščino rimskemu in avignonskemu papežu. Toda mogočni praški nadškof je bil drugega mnenja; zavračal je izvolitev novega cerkvenega poglavarja in ni odpovedal pokorščine Gregorju XII. (rimskemu). Ti dogodki so razburili duhove na praški univerzi, kjer je večina čeških profesorjev pozdravljala v interesu končne ureditve cerkvenega življenja kraljev korak. Pri zborovanju, v katerem naj bi univerza zavzela napram cerkvenim vprašanjem svoje stališče, pa so propadli češki profesorji popolnoma. Vse ostale narodnosti so glasovale v nadškofovem smislu. — Stem je postal razpor popolen in na univerzi sami je vznikla med Čehi misel, da je taka majorizacija proti ustanovnemu pismu, ki izrecno povdarja, da naj bo praško vseučilišče v upravi popolnoma prispodobljeno pariški univerzi, na kateri so imeli tujci samo eden glas. Hus je najgorečnejši širitelj ideje, da pripada odločujoča beseda na vseučilišču češki narodnosti. In njegova zasluga je, da pridobi za to idejo tudi one starejše češke profesorje, ki so sicer njegovi nasprotniki in protivniki. Naj-

trdnješa opora nacionalne ideje je bil češkim profesorjem narod, nemalo raditega, ker je videl v profesorjih-tujcih najodločnejše protivnike novih verskih misli, ki so že strnile skoraj vso češko ljudstvo v eno falango odločnih bojnikov za versko svobodo.

Ne smemo tudi pozabiti, da se je baš v onih letih odigral v Pragi docela moderni prizor. V staromestni „radnici“ so gospodovali tedaj od Otokarja II. Přemysla naseljeni Nemci; uvedli so v vse urade nemščino in celo pravico se je delilo le onim, ki so se pred mestno sodnijo posluževali nemškega jezika ali vsaj imeli nemškega zagovornika. Odpor proti tem nasilnostim je čimdalje naraščal in akoravno je že Karol IV. uvedel v mestne urade češčino kot popolnoma enakopravni jezik, nacionalni boj ni ponehal. Nemec je tako naučil Čeha videti v njem sovražnika jezikovnih, gospodarskih in kulturnih pravic češkega naroda.

V začetku prosinca 1409. pridejo v Kutno goro, kjer se je tedaj nahajal Vaclav IV, odposlanci francoskega kralja in pariške univerze, da se domenijo o skupnem nastopu obeh vladarjev v cerkvenem vprašanju. Vaclav pokliče k posvetovanju tudi zastopnike praške univerze in tu se mu pokaže globoki razpor med češkimi in nemškimi profesorji. V „Valaškem dvoru“ v Kutni gori nam je ohranjena krasna slika, ki predočuje historični moment. Mladi profesor Hus zagovarja z ognjevitno besedo stališče čeških profesorjev ter povdarja kake težave se stavijo kulturnemu razvoju češkega naroda na vseučilišču, na katerem mu gre prvenstvo po vseh naravnih pravicah in izrecnih besedah kralja - ustanovitelja.

Nekaj dni pozneje je izšel kutnogorski dekret, sodi se, da nemalo tudi po zaslugi delegatov pariške univerze. Besedilo kraljevskega pisma je živ dokaz narodnega ponosa in samozavednosti. „Napačna je ljubezen do bližnjega, ki daje tujcu prednost pred domačinom. Kralj smatra za krivično, da ima nemški narod, v tej zadevi naseljenec in tujec, na praški visoki šoli tri glase, češki narod pa, pravi dedič tega kraljestva, samo eden glas; zato ukazuje rektorju in celi univerzi, da pripusti v bodoče in na večne čase češkemu narodu pri vseh skušnjah, sodiščih, volitvah in drugih priložnostih iste pravice kakor jih imajo Francozi na pariški univerzi, to je tri glase.“

Nemški gospodarji na univerzi se temu ukazu niso podvrgli dobrovoljno. Priti je moral posebni kraljevski komisar Nikolaj Lobkovic z vojaško silo, da je odvil nemškemu rektorju Heningu ključ in pečate. Velikanska razburjenost nemških profesorjev in dijakov si je našla duška v znani secesiji na Lipsko, katere se je udeležilo okoli 2000 (v nemških knjigah je razširjena zgodovinska neresnica 20.000) akademičnih meščanov.

Prvi izvoljeni češki rektor praške univerze pa je postal Jan Hus. — Sledili so časi najlepšega razvoja, a le prekmalu so uničili verski boji in časi ponižanja češkega naroda nežni cvet iz spomladi 1409. leta ... Še le pred 25 leti je na novo vstala staroslavna Husova alma mater Carola.

J. KLEPEC:

POMEN ZALAGANJA NARODNIH MANJŠIN S ČASOPISJEM.

O pomenu pošiljanja prečitanih časopisov v obmejne kraje in narodnim manjšinam se je pri nas dosedaj še prav malo razpravljalo. V zadnjem času je prišlo to vprašanje na površje in naši časopisi prinašajo pozive, naj se zbirajo stari, prečitani časopisi, zlasti v mestih kot Ljubljana, Gorica, Trst, Celje, Maribor i. dr. in naj se pošiljajo na mejo.

Imel sem v Pragi priliko govoriti z odličnim češkim manjšinskim delavcem o pomenu takega pošiljanja in o uspehih, ki se s tem dosežejo pri narodno-obrambnem delu. Dejal mi je: „Prvo delo, ki se ga stori za ohranitev kake češke manjšine, ki narodno še ni probujena je to, da se jo začne v obilni meri zalagati z različnimi narodnimi časopisi in strokovnimi listi, ki odgovarjajo dotičnim razmeram.

Časopisi se pošiljajo na zaupnika v tej manjšini, ki potem razdaja časopise dalje in tako krožijo ti od prvega do zadnjega sorojaka. Mislite si češko manjšino, obstoječo iz delavcev, poslov, dninarjev itd., ki je obkoljena od vseh strani z nemškim elementom, gospodarsko močnim in narodno zavednim. Organizacije ti naši ljudje nimajo nobene, shajališča tudi ne; vedno slišijo le nemško govorico, nemški kapital jih obdaja od vseh strani in pritiska k tlom. Le v domačem, rodbinskem krogu govorijo svoj materin jezik. Gmotna sredstva jim ne dopuščajo, da bi se naročevali na češke časopise in kupovali knjige. Kje naj si potem črpajo silo in moč, ki je pri takih razmerah neobhodno potrebna za ohranitev narodne zavesti, kje in kako naj si oživijo in okrepijo narodnostni čut? Največja nevarnost je, da izginejo brez sledu v nemškem morju, ki jih obkrožuje od vseh strani.

Naše obrambne narodno-gospodarske organizacije so kmalu spoznale, da je prva in najboljša pomoč takim manjšinam dobro narodno časopisje. Zato pa tudi izdajo vsako leto na tisoče kron (v poslovnem letu 1906/7 je izdala „Narodna Jednota Pošumavska“ 11.232 K, „Narodna Jednota Severočeška“ pa 9045 K za pošiljanje časopisov v obmejne kraje) v te namene. Po enem ali več letih, ko je potom časopisja taka manjšina narodno probujena in na znotraj v narodni zavesti utrjena, skuša se pridobiti lokal, kjer se ustanovi javna ljudska knjižnica in kjer se vršijo predavanja. Zopet po enem ali več letih, kakor pač kažejo razmere, ustanovi se kako izobraževalno društvo, „Sokol“ i. dr. Tu je manjšina navadno že rešena narodne smrti in časopisje je izvršilo to nalogo ohranitve v prvi vrsti.“

Seveda s tem, da je manjšina na znotraj utrjena ni še časopisje dovršilo svoje naloge. Narobe. Potrebe manjšine v tem oziru so postale večje. Ne zadostuje več samo časopisje, staro teden ali 14 dni, temveč pošiljati se mora poleg starega prečitaneega časopisja tudi novo, direktno iz upravnih mest. Neizmerne važnosti je namreč za krepko življenje take manjšine,

ki je teritorialno ločena od celotnega narodnega organizma, da je vsaj duševno vedno in istočasno združena ž njim. Seveda morajo zopet naša narodno-gospodarska društva skrbeti za to novo, živo vez med manjšinami in celoto. To se zgodi s posredovanjem pri založništvih, da ta brezplačno pošiljajo liste manjšinam, deloma pa jim plačajo naročnino za liste.“

Mislim, da so besede češkega strokovnjaka, izkušenega v dolgoletnem narodnem boju zadosten dokaz o pomenu pošiljanja časopisov v narodno-izpostavljene kraje.

Uspehi tega pošiljanja, ki pa mora biti premišljeno organizirano in krajevnim razmeram primerno urejeno seveda niso hipni, pokažejo pa se gotovo v par letih.

Mi Slovenci, nepoznavajoč pomena pošiljanja časopisov v narodno-izpostavljene kraje, smo ravno glede te časopisne akcije že veliko zamudili. Čehi in Nemci že dolgo vrsto let pred nami ta del manjšinskega dela z uspehom vršijo.

Zato skušajmo zdaj z vstrajnim in organiziranim delom popraviti to, kar se še da in ohraniti, kar imamo.

SLOVENSKO VSEUČILIŠKO VPRAŠANJE.

Nove poti k slovenski univerzi. Akcija praškega dijaštva v zadevi predpriprav za slovensko vseučilišče, ki se naj izvršijo na praški univerzi (glej novembrovo št. „Oml.“) je vzbudila že precejšnjo pozornost. Češki rektorat je izročil tozadevni memorandum slovenskega dijaštva posameznim fakultam, ki so izvolile posebne referente. Profesorski zbori treh fakult so se z memorandum že obširno pečali ter se o njem kar najugodnejše izrekli. Poslanec Hribar je bil v sredi prosinca v Pragi ter je v isti zadevi interveniral pri čeških poslancih in tudi pri rektorju, na kar je objavil „Den“ poseben članek, ki se v splošnem krije z načrtom praškega memoranda. Tudi „Čas“ se je o tej akciji prav simpatično izjavil pod naslovom „Slovenska univerza — v Pragi.“ Misel bi bilo treba prav pridno propagirati tudi na Slovenskem. Prej pa bi se moralo doseči popolno sporazumljenje odločujočih krogov, na način kakor ga nakratko omenja že naš novemberski članek. V tako dalekosežnih stvareh je predvsem treba medsebojnega podpiranja in uvaževanja.

Za slovensko univerzo — v Pragi. Pod tem naslovom piše „Čas“ (dnevnik češke napredne takozvane realistične stranke,) 21. prosinca 1909. m. dr.:

„Ko se pripravlja ustanovitev laške fakulte razvija se znova avstrijsko vseučiliško vprašanje sploh; zlasti pa bodo pri tej priložnosti ponavljali Jugoslovani svojo glasno zahtevo po ustanovitvi slovenske univerze in z vso pravico. Njih zahteva po visoki šoli je ravnotako upravičena kakor italijanska. In jeli italijanska fakulta kar na naglo izsiljena vsled krvavih spopadov italijanskih dijakov z nemškimi, je gotovo to, kar sedaj delajo na Dunaju s Slovenci še hujše.“ Čas opisuje na to znano obnašanje dunajskega rektorja ter nadaljuje: „Samostojne slovenske fakulte vlada za sedaj Slovencem ne da. Nekaj pa se da tudi sedaj napraviti za slovensko univerzo: zahtevati je treba, da vlada primerno spopolni praško vseučilišče za Jugoslovane. To misel je že izrazil prof. Goll (glej „Oml.“ prosinčeva št.) in v slovenskem taboru je našla precej odmeva. Kakor poroča „Den“ je konferiral poslanec

Hribar 11. prosinca z rektorjem Heyrovskym o ustanovitvi slovenskih docentur na praški univerzi. Naša javnost vé, da se množi število slovenskih slušateljev na naši univerzi od leta do leta. Ne vé pa n. pr. da slovenski kandidati profesure ne morejo polagati na naši univerzi popolno veljavnih izpitov, katere morajo dopolnjevati na Dunaju. Češka univerza tudi navzlic stalno se množecemu številu jugoslovanskih dijakov do danes nima samostojne stolice jugoslovanskih jezikov in literatur. In končno dosedaj še niti eden Slovenec ni poskusil na našem vseučilišču habilitacije, akoravno bi našel slovenski docent (v kolikor se gre za filozofično fakulteto) gotovo mesto na kaki praški srednji šoli.

V tej smeri leži začetek cele akcije.

Poslanci bi morali na inicijativo univerze same doseči pri naučnem ministristvu priznanje slovenskih docentur in pozneje profesur.

Kranjski deželni zbor je storil v svoji seji 9. prosinca znamenito delo za Češko stvar; odvrnil je Axmannov predlog z enakim sklepom na katerega sankcijo imajo kranjski Slovenci isto pravico kakor nižjeavstrijski Nemci. Slovenci so mal narod, toda njih geografični položaj je politično in gospodarsko velevažen. Zbližati inteligenco tega vrlo stremečega naroda češkemu življu s pomočju naših visokih in strokovnih šol, prineslo bi ne le Slovincem, temveč tudi nam dalekosežni kulturni, gospodarski in politični prospeh.

V domovini so se vršili doslej shodi za slovensko vseučilišče: Sava na Gorenjskem (govoril tov. Černič), Ljubljana (govorili tov. Černič, Natlačen in deželna poslanca dr. Tavčar in Jarc), Novo mesto, Metlika (govorila tov. Fux in Mlakar), Črnomelj, Št. Rupert na Dolenjskem (govoril techn. Zupančič), Kostanjevica, Velike Lašče (govoril tov. Bavdek), Celje, Maribor (govoril tov. Zavrnik), Krško (govoril tov. Sovre) in Kamnik (govoril dr. Žerjav).

Dunajsko slovensko dijaštvo je zavzelo 27. prosinca stališče napram vladni predlogi za italijansko pravno fakulteto na shodu po § 2. Obsojalo je vlado, ki hoče rešiti italijansko vseučiliščno vprašanje brez slovenskega ter, je prosilo in rotilo naše državnozborsko zastopstvo, naj nikar ne dovoli razprave o vladni predlogi, ako se istočasno ne razpravlja tudi o slovenskem vseučilišču. Ponovilo je stare, toda še vedno nove zahteve po slovenski univerzi in določilo kot minimum, ki nam ga mora vlada takoj dati, slovensko pravno fakulteto v Ljubljani. Državni poslanec Ivan Hribar je govoril o danih pogojih za slov. juridično fakulteto in o pripravah, ki so se zanjo že izvršile in se še vrše. Dijaštvu je priporočal, naj ohrani mirno kri. Državni poslanec dr. Otokar Rybář se je v prvi vrsti baval z italijanskimi vseučilišnimi zahtevami, katere tako energično podpira sosedna italijanska država. Navzoča sta bila še državna poslanca Štrekelj in Roblek.

Na Dunaju se je osnoval permanentni odsek slovenskega akademičnega dijaštva dunajskega. Vsako društvo t. j. „Slovenija“, „Sava“ in „Danica“ voli vanj po 3 člane. Odsek ima namen, skrbno čuvati, da ideja slovenskega vseučilišča ne zaspi, in organizirati v to svrhu dijaško delo. Seveda bode skušal vedno delati roko v roki z odločujočimi faktorji. Načeluje temu odseku tov. Mirko Černič, medicinec, Dunaj, univerza.

SLOVENSKO DIJAŠTVO.

Adrija. V izobraževalnem klubu je predaval tov. Novačan „Nekaj o framasonstvu.“ V manjšinskem klubu pa tov. Brunčko: „Dravska dolina od Spod. Dravograda do Maribora in njen pomen za narodno mejo“ in tov. Šlibar: „Razvoj češkega manjšinskega dela.“

Podravska podružnica »Prosvete« je imela v soboto 9. prosinca 1909. svoj ustanovni občni zbor, dasiravno ji je mestni magistrat nagajal na vse možne načine. Iz njegovega ravnanja se pač vidi, kako važno nalogo izvršuje „Prosveta“ na polju narodnega probujanja. Zvolil se je sledeči odbor: načelnik: iur. Vekoslav Lešnik, namestnik: iur. Lev Brunčko, tajnik: vet. Fr. Ks. Zavrnik, blagajnik: iur. Ferdo Dobravec, knjižničar: med. Bruno Weixl, preglednika: for. Vojteh Koprivnik, med. J. Novak.

O delovanju dosedanjega odseka „Prosvete“ je poročal tov. Lešnik. Odsek je ustanovil v 3 letih svojega obstoja 9 knjižnic: pri sv. Ožboltu v Dravski dolini, v Kapli, v Marenbergu, pri sv. Duhu na Ostrem vrhu, pri sv. Antonu na Pohorju, v Brestenici, v Leiterspergu pri Mariboru in v Vuzenici. Knjižnice v obmejnih postojankah, posebno pri sv. Duhu in v Kapli najbolj uspevajo. V Kapli so člani prečitali vse knjige, knjižnica se zamenja in nadomesti, pri sv. Duhu (149 knjig) je prečitalo leta 1908. 52 strank 410 knjig. Gotovo velik uspeh v majhni gorski občini. Vsa hvala gre knjižničarju g. nadučitelju Majcenu. Istotako uspeva razmeroma dobro knjižnica v narodno popolnoma zanemarjeni Brestenici. Sodeloval je odsek tudi pri ustanovitvi knjižnice v Spodnjem Dravogradu, v Račjem in oskrboval knjižnico v Studencih. Urejena je knjižnica za sv. Križ nad Mariborom, za katero je daroval tamošnji rojak g. šolski svetnik Hauptman v Gradcu 200 K in lepo število knjig.

Odsek je sodeloval pri raznih veselicah v Mariboru in okolici. Po njegovih zaslugah je bila tudi v počitnicah prva slov. veselica v Breznu. — O bodočem delovanju podružnice je referiral tov. Weixl. Lepi uspehi odseka, ki je še imel kolikor toliko vezane roke, nas morajo bodriti še k vstrajnejšemu delu. Narodni nasprotniki kažejo že sedaj bojazen in glejmo, da to tudi udejstvimo. Prva skrb nam bo, kakor že tudi do sedaj, mladina. Vsako knjižnico hočemo preskrbeti z mladinskimi spisi. Mladino moramo ugrabiti potujčenju, in precejšen del stavljenе naloge bo rešen. Resno se hočemo tudi začeti baviti s predavanji, zlasti med priprostim ljudstvom. Stavimo si velike naloge in izvršili jih bomo le tedaj, ako bodo v naših vrstah delavni ljudje, saj delokrog — mariborski in slovenjegraški politični okraj — je tudi velik. Naslov podružnice se glasi na „Narodni Dom“ v Mariboru.

Dolenjska podružnica »Prosvete« v Novem mestu je priredila tekom letošnjih božičnih počitnic 4 poljudna predavanja in sicer 3 v Metliki: „O Slovencih“ (zgodovina) in eno v Novem mestu „O slovenskem vseučiliškem vprašanju.“ V Metliki je predaval tov. Riko Fux, v Novem mestu pa tov. A. Sovrē. — Predavanja so bila zlasti v Metliki obiskana jako dobro. Vsled raznih ovir so morala izostati nadaljna predavanja, ki bi se morala še vršiti.

Novo slovensko akademično društvo. Dne 20. prosinca se je ustanovilo na Dunaju strokovno društvo slov. veterinarjev z imenom „Akademično društvo slovenskih veterinarjev na Dunaju.“ V odbor so bili voljeni: predsednik: Joško Šink, podpredsednik: Anton Peršuh, tajnik: Fr. Ks. Zavrnik, blagajnik: Lojze Škof, knjižničar in gospodar: Nace Šlajpah, namestnika: J. Kodre in P. Škofič, preglednika: V. Večaj in T. Sok. — Pozdravljamo novo strokovno društvo, dovolili pa si bomo v prihodnji številki nekoliko besed z ozirom na novo društvo.

Slovenskim absolviranim juristom. Pri c. kr. policijskem ravnateljstvu v Trstu so prazna štiri mesta konceptnih praktikantov. Velike važnosti je, da ta mesta zasedejo Slovenci, ki imajo, kakor je nam znano tudi prednost pred Italjani. Znanje italjanskega jezika se v začetku ne zahteva, v kratkem času se ga pa vsak lahko nauči. Po enem letu postane vsak koncipist z mesečno plačo 240 K. Ravno tako je pri tržaškem nadsodišču praznih več

mest praktikantov in Slovenci so tudi tu dobrodošli. Vse podrobne informacije v tem oziru daje akademično društvo „Balkan“ Trst, Narodni dom.

„Prosveta“ je uvidevajoč pomen pošiljanja časopisov v narodno izpostavljene kraje začela akcijo za zbiranje in pošiljanje časopisov na mejo. Časopisi se bodo zbirali v gotovih trafikah in vsak petek odpošiljali. Financiranje te akcije je prevzel za narodno stvar navdušen rodoljub. Upati je, da bo ta akcija uspevala, ako se le občinstvo odzove pozivu in v obilnem številu donaja časnike v določene trafike. Sledeče trafike so za sedaj prevzele zbiranje časopisov: Kleinstein, Jurčičev trg; Česark, Selenburgove ulice; Dolenc, Prešernove ulice.

SREDNJEŠOLSKI VESTNIK.

Dopis iz Idrije. Le malo kdaj se čuje o razmerah na našem zavodu. Lansko leto je prinesla „Omladina“ v drugi številki članek posvečen našim liberalnim dijakom v spominsko knjigo. Vendar se danes nočemo prerekati z njimi in če nas tudi oni danes nazivljejo „nadute petelinčke“ jutri pa „radirke“. Nas to ne spravi iz ravnotežja in nas najmanj ne ovira pri našem stremljenju in delu.

Življenje tukajšnjega dijaka se bistveno razločuje od onega drugomestnih srednješolcev. Dijak je v izobrazbi samemu sebi prepuščen in radi tega je radikalizem na našem zavodu tako hitro našel ugodna tla. Dijak je izpoznal, da mu njegova okolica ne zadostuje v razvoju značaja in zatekel se je k samopomoči. In če se je dijak pripoznal radikalcem ali ne, to ne izpremeni na stvari ničesar. Vendar mu sama knjiga ne more vsega nadomestiti, kar imajo drugi dijaki.

Le pogledjmo življenje tukajšnjega dijaštva, in ako je temno, ni naša krivda, ampak krive so naše razmere in deloma tudi poklicani faktorji. Gledališča nimamo. Svoje dni se je semintja igralo v čitalnični dvorani, katere poprava se je pa v sredi dela prekinila vsled klerikalnih intrig. Igrišče je zanemarjeno in opustošeno, ker se nihče ne gane. Sankanje je dijakom prepovedala občina, plesne vaje pa je prepovedal učiteljski zbor, „ker se je damam preveč hofiralo in po plesnih vajah pijančevalo.“ Ne vem, če se še na kakem drugem zavodu po sličnem receptu kaznuje dijake. Koncertov ni, veselje malo, h katerim pa navadno dijaki niso pripuščeni. Pač pa se strogo zapove, da morajo vsi dijaki k jubilejnemu koncertu.

Dijaku tedaj ne preostaja drugega, kot dijaška knjižnica. Kakor drugod tako tudi tu ni nič boljše. Zadnje šolsko izvestje piše, da se je knjižnica po nakupu pomnožila za sledeča dela: Stein der Weisen. 39. u. 40. B. Der gute Kamerad 21. Folge — Koledar Družbe sv. Mohorja za 1908. — Kostanjevec. Življenja trnjeva pot. Lakmayer: Umni čebelar, 1 snopič. Verne Julius: Der Leuchtturm am Ende der Welt. Dom in svet, 20 letnik. Zvonček. Leto VIII. Radi pripoznamo, da občina nima sredstev za nabavo večje knjižnice; toda vsakoletni prispevki naj se porabijo za boljše knjige in ne za take, ki jih lahko dijak dobi v vsaki hiši. Ako hoče dijak iz knjižnice kako knjigo, tedaj se mu je ne da, ali je izposojena, ali je pa sploh ni. In kdo je kriv, ako dijak zaide na napačna pota, ki jih sami ne odobravamo?

Dijaška predstava v Mariboru. Mariborsko slovensko srednješolsko dijaštvo je priredilo dne 2. svečana t. l. dobro vspelo predstavo „Divjega lovca“ v prid dijaški kuhinji. Kakor so se lahko prepričali vsi udeleženci in kakor je poročalo tudi dnevno časopisje, se je igralo nepričakovano dobro. Igralci so izvršili s to predstavo tudi požrtvovalno delo v korist

svojim tovarišem, ki so navezani na hrano v dijaški kuhinji, v katere blagajnici vlada zadnja leta velika suša. Za razne volilne sklade in politične shode se zberejo zadnji čas velike svote, za dijaško kuhinjo pa ni denarja! Slišimo, da prirede naši marljivi igralci po Veliki noči še eno predstavo. Do tedaj pa naj bi se spravili gimnazijci in učiteljišniki in složno sodelovali pri novi prireditvi! Ni pa res, kar piše „Slovenski Gospodar“, da so učiteljišniki baje zato bojkotirali predstavo, ker so sodelovali pri njej tudi klerikalci. Razpor je nastal edino radi nesporazumljenja pri razdelitvi ulog.

Število srednješolcev na slovenskem ozemlju. Začetkom šolskega leta 1908/09 je bilo gimnazijcev na gimnazijah v Ljubljani (in sicer na I. drž. 578, na II.: 459, na nemški 124, v Kranju 325, v Novem mestu 227, v Kočevju 122, v Št. Vidu pri Ljubljani 191, v Celju (na višji 330, na slovenskih vzorednicah 147, v Mariboru 496, v Ptujju 193, v Celovcu 499, v Beljaku 282, v Št. Pavlu 188, v Gorici 613, v Trstu na državni 503, na mestni 650 in na hrvatski v Pazinu 218. Realcev je bilo v Ljubljani 529, v Idriji 270, v Mariboru 245, v Celovcu 397, v Gorici 471, v Trstu na državni 520, na mestni realki 861. Koliko je med temi dijaki Slovencev nam še ni znano, ker se statistika učencev po narodnosti še ni objavila.

ŽENSKI VESTNIK.

Rousseau o ženski. Eden izmed najoriginalnejših duhov je brezdvomno Rousseau. Pa človek tega moža tudi v resnici z veseljem čita. Ima misli, ki jih moramo vsekakor občudovati, čeravno se ne strinjamo z njimi. On je — rekla bi — neke posebne vrste fantast v svojih razpravah. Ko človek bere njegova dela in se popolnoma zamisli vanja, se mu nehote zdi, da so njegova izvajanja povsem pravilna. Šele tedaj, ko nekoliko pogledamo v lastno sodbo in resnično življenje, vidimo, da vendar ni in ne more biti tako. Ne bom tu presojala njegovih nazorov o socialni uredbi, o verstvu itd., kajti za take stvari se v splošnem naša dekleta še ne morejo zanimati. Pač pa hočem tu omeniti nekaj njegovih misli glede žene.

Če opazujemo njegov personificiran ženski ideal, Zofijo, tedaj vidimo, da marsikomu ugaja. Kako živi ona doma, kako občuje z možem, kakšna je njena zunanjost, s temi lastnostmi je malone vsak zadovoljen za hip. Toda, če razmotrivamo vso njeno nravo malo globlje, pa pridemo tudi do obsodbe. Vsa njena oseba odgovarja Rousseaujevim strogim naravi primernim nazorom. Je popolnoma naravno bitje, ki ima vse vrline in tudi nekaj napak, ki pa niso prav nič škodljive, kajti pri njem je vsaka naravna slabost k neki dobri stvari.

Zofija ljubi pred vsem snago. Pa po zdravem mnenju je ta sicer dobra lastnost vendar nekoliko pretirana. Ker se boji, da se ne bi preveč umazala, sploh noče opravljati nižjih kuhinjskih in vrtnih del. Pisatelj ji tega ne šteje v greh. Toda, ali ni več vreden tisti, ki se zna obvarovati nesnage pri vsakem delu, kakor pa oni, ki se vsled svoje pretirane snažnosti dela sploh ne loti! — Po njegovem mnenju je ženi prirojena neka zvijačnost. Ta pa je kot naravno svojstvo nji le koristna in tudi ni v tem slučaju nikaka hiba. Koketnost in zvijačnost pa sta v bistvu vendar slabi lastnosti, pa naj se javita še tako nedolžno, iz strogega etičnega stališča jih vendar ne moremo odobravati.

Rousseaujeva verska razmotrivanja so sama na sebi vsekakor precej vredna. Toda tega razmišljanja je zmožen le mož; žena za to nima moči in ji tudi ni potrebna. Medtem, ko mora biti njegov mož prost predsodkov,

mora delati le to, kar sam izpozna za pravo, se mora žena ukloniti javnemu mnenju. S pomočjo svoje vesti in pameti si mož lahko sam ustvari lastno versko naziranje, ki je tudi edino pravo. Žena pa tega ne more storiti. Zato naj se deklice že v mladosti navaja k pobožnosti, medtem ko sme mož misliti na vero šele tedaj, ko si more sam popolnoma razjasniti vsako stvar. Glede tega pravi: „Vsaka deklica naj veruje to kar njena mati, vsaka žena naj pripozna vero svojega moža.“ Po njegovem mnenju bi morala tedaj vsaka žena menjavati svoje versko prepričanje. Pa kje je tisti naravni glas, ki more veleovati, da bi morale žene slepo verovati najbolj tajne in skrivnostne reči, če so morebiti od dotične osebe materijelno odvisne.

Posebno antipatijo ima Rousseau do učene žene, ker po njegovih mislih pozabi izobrazena žena svoj prvotni poklic. Ne pripisuje nam toliko moči in vestnosti, da bi se mogle zanimati za gospodinjstvo in znanost obenem. No, danes so tega mnenja le še najozkosrčnejši starokopitni egoisti, ki jih je pa, hvala Bogu, vedno manj. Pa v tej točki ne smemo Rousseauja preveč obsoditi, kajti tedanje učene žene, zlasti francoske, so res bile docela izgrešile svoj naravni poklic in so se nepremišljeno ukvarjale izključno le s znanostjo in umetnostjo.

Ko mož poroči ženo, naj bo še nevedna, da jo more on sam izobraževati in po svoje učiti. Ali ne bo oni mož bolj zadovoljen, ki dobi izobrazeno ženo kakor pa oni, ki si jo mora šele sam izobraziti.

O čem naj se pa potem posvetuje in pogovarja z njo, če ve le to, kar jo je naučil on in sodi vsako stvar enostransko, samo tako kakor on sam!

Je še veliko drugih stvari, na katere se pa ne bom izpuščala. To naj bodo samo nekaka navodila, kako naj se čita tega velikega moža (zlasti njegov vzgojeslovni roman „Emile“) z lastnim razumom in presojevanjem. Malokateri pisatelj more človeka tako prisiliti, da sam misli, kakor ravno Rousseau, če se ga posluša, ko izvaja svoje trditve iz naravnih določb. Slava.

Ženský Obzor, revue českých žen. Priporočamo ta napredni ženski češki mesečnik, ki stopa z letošnjim letom že v 8. letnik, najtopleje slovenskemu žensktvu, zlasti našim tovarišicam. List razpravlja o splošnih ženskih zadevah, zlasti pa se ozira na češko žensktvo, katero naj bi bilo našemu v marsičem vzgled. Zlasti lep in pregleden je njegov listek. Naslov: „Ženský Obzor“, Král. Vinohrady, Řipská ul. 3. l. p., Češko.

VESTNIK ZA LJUDSKO IZOBRAZBO.

»Narodna Čitalnica« v Novem mestu je priredila, kakor posnemamo iz letnega poročila izdanega ob novem letu, lansko leto precej popularno-poučnih predavanj. Samo v mesecu decembru so se vršila 4 poljudna predavanja kakor: „O občinski upravi; o ustnem postopanju v civilno-pravdnih zadevah; o pomenu javne knjižnice ter: o razvoju in pomenu trgovine in denarja.“ Predavanja so bila obiskana še precej dobro, posebno, če se pomisli, da je to nekaj čisto novega za naše občinstvo. Tudi letos smo imeli že predavanja in sicer so nadaljevali gg., ki so predavali pred novim letom.

Posebno lepo pa vspeva „Javna knjižnica“, ki jo je ustanovila „Nar. Cit.“ pred dobrim letom. Glavna naloga „Javne knjižnice“ v minolem letu je bila naprava glavnega kataloga na podlagi sedanje uredbe knjižnične in redno izdajanje knjig. Koncem l. 1908. je obsegala knjižnica 616 vezanih knjig, 1130 nevezanih knjig in snopičev ter 57 prepisov in rokopisov v vknjiženi vrednosti 4339-91 K. Koncem l. 1907. pa je bila vrednost knjižnice

3.764:17 K, narasla je torej nje vrednost, če se računa 5% obrabni delež v znesku 217 K, na 4122:91 K t. j. za 358:74 K.

Od otvoritve 7. decembra 1907. do 31. decembra 1908. je izposodila knjižnica na 77 članskih in 169 nečlanskih izkaznic 3851 knjig. Dohodki „J. kn.“ so bili: Ostanek od l. 1908. (11:29 K), darilo „Mestne hranilnice“ (200 K), društveni prispevki (346:36 K) in zneski za izkaznice, izposojene knjige ter opomine (182:42 K); izdatki: nabava omare, nakup, vezava ter popravilo knjig (707:21 K) in upravni stroški (13.18 K); razpoložnine torej 9:68 kron.

Pri „Javni knjižnici“ se je ustanovilo „Združenje prijateljev čitanja“, čegar posle vodi knjižnični odsek „Nar. Čit.“; namen združenja je, kupovati po želji in nasvetu članov najboljša ter najnovejša znanstvena in leposlovna dela svetovne literature in jih darovati „Javni knjižnici“, kakor hitro se doseže z 10% zneski za izposojevanje višina knjižne cene. Doslej se je nabralo in kupilo 40 knjig; od teh je dobila 3 „Javna knjižnica“. Za izposojevanje knjig članom se je nabralo 28:21 K, tako, da dobi „Javna knjižnica“ v kratkem več lepih knjig iz svetovne literature.

Iz navedenega lahko razvidimo, kako vzorno, da deluje novomeška „Nar. Čit.“, da pa je tudi za svoje posnemanja vredno delo zlasti v zadnjem letu dosegla uspehov, s katerimi je lahko zadovoljna. Ob enem moramo, kakor novomeško „Nar. Čit.“ drugim čitalnicam, tudi novomeško „Mestno hranilnico“ staviti za vzgled drugim slov. denarnim zavodom! S tem, da je „Javni knjižnici“ podarila lepo vsoto 200 K, je jasno pokazala, da vé ceniti veliko važnost naprav, kot so javne ljudske knjižnice. K.

Občine, ljudske šole in ljudske knjižnice. Finsko, ki šteje po zadnjem ljudskem štetju 2,712,562 prebivalcev, ima 1874 ljudskih knjižnic in sicer 1566 finskih na deželi, 59 finskih v mestih, 221 švedskih na deželi, 15 švedskih v mestih, nadalje 7 finsko-švedskih na deželi in šest takih v mestih. Ne malo zaslug za to, da se je ljudsko knjižništvo povzpelo tako visoko, ima ljudskošolski red, ki pravi v § 122., da si mora vsaka iz državnih sredstev podpirana šola polagoma oškrbeti ljudsko knjižnico. Zaraditega vlada med ljudskimi šolami in ljudskimi knjižnicami naravnost presenetljivo in občudovanja vredno razmerje, kakor kaže sledeča statistika. Finsko ima 1561 finskih ljudskih šol in 1566 finskih ljudskih knjižnic, nadalje 295 švedskih lj. šol in 221 švedskih lj. knjižnic, finkošvedskih (dvojezičnih) ljudskih šol 17 in dvojezičnih ljudskih knjižnic 7. Zanimivo je tudi razmerje med občinami in ljudskimi knjižnicami. 464 občin na Finskem, torej 99.1% vseh finskih občin ima ljudske knjižnice. — Nočemo primerjati teh števil z našim slovenskim ljudskim knjižništvom, ker bi bila primera jako žalostna za nas. Kako majhni so odstotki tistih slov. občin, ki vzdržujejo ljudske knjižnice, ali vsaj onih občin, v katerih se take nahajajo! In kakšno razmerje je med ljudskimi šolami in knjižnicami! Do sedaj so pri nas ustanavljala ljudske knjižnice večinoma le različna prosvetna društva, treba pa bo odslej misliti na to, kako bi se po možnosti pritegnile k temu delu tudi slov. občine in morda celo slov. ljudske šole. Pri nas sicer nimamo tako umestnega paragrafa, kakor ga imajo v finskem ljudskošolskem redu, kljub temu pa gotovo nebi nasprotovalo namenom šol, ako bi se udeleževale pri ustanavljanju in vodstvu ljudskih knjižnic. Slovensko učiteljstvo in krajni šolski sveti naj bi o tem premišljevali!

XXI. občni zbor podpornega društva za slovenske visokošolce na Dunaju se je vršil nedavno v „Slovanski Besedi“ ob povoljni udeležbi udov. V nagovoru se je predsednik Pukl spominjal v letu umrlih članov: ustanovnika dr. Jos. Weingerla, zdravnika na Dunaju, dolgoletnega podpornika Viljema Polaka, inženirja v Tržiču in dobrotnikov: Jos. Šumana, dvornega svetnika v Ljubljani, Ant. Čednika, župnika v Ločah, dr. Iv. Dečka, odvetnika v Celju, Aleks. Skrema, gardnega majorja na Dunaju in Franč. Ellerja, nadučitelja v p. v Beljaku. Gosp. Ivan Luzar poroča, da so letos društvu pristopili 4 ustanovniki in sicer: društvo „Zvezda“ na Dunaju povodom vladarjeve 60letnice z vsoto 200 K plačavši prvi obrok s 50 K; vč. g. p. Eginhard Matevžič, šolski nadzornik v Admontu s 100 K; g. dr. Ivan Šubelj, c. in kr. dvorni tajnik v ministrstvu zunanjih zadev s 100 K; g. Alojzij Rant, c. in kr. pomorski komisar na Dunaju, plačavši prvi obrok s 50 K. Ustanovne obroke so plačali: g. dr. Ivan Žmavc, amanuenzis v Pragi 30 K, slavna mestna občina Idrija, 2. obrok 40 K, gospa Marica Krušič roj. Pukl, nadrevid. soproga na Dunaju, 4. obrok po 20 K, skupaj 80 K. Ustanovnina znaša 21.205 K. Od te vsote je 20.000 K unificiranih in vinkuliranih. L. 1907 je ostalo razpoložnine 1803 K 65 v, prispevki l. 1907/8 so znašali 3550 K 05 v, obresti 775 K 82 v. Vsā razpoložnina je znašala 6129 K 87 v. Iz te vsote so se pokrili izdatki: podpore 4178 K, stroški 93 K 28 v, skupaj 4571 K 28 v; razpoložnine je ostalo 1558 K 59 v; prištevši osnovno glavnico 21.205 K 08 v, znaša vsa imovina koncem leta 22.763 K 67 v. V 20 letih je društvo razdelilo 67.087 K — prosilcev je bilo nad 700. V tej dobi je društvo z ustanovnino vred prejelo 89.850 K. — Revizor dr. Hinterlechner poroča, da se blagajna s knjigami popolnoma ujema ter predlagā, da se blagajnikoma g. dr. Klem. Seshunu in g. Iv. Luzarju kakor tudi odboru dā absolutorij. Sprejme se enoglasno. Ustanovitelj društva g. predsednik Pukl izjavi, da ne more več prevzeti predsedništva, ker je letos itak preteklo 20 let, odkar je društvo vodil. Predsednikom je bil izvoljen g. dr. Anton Primožič, vladni svetnik, dež. šolski nadzornik, prideljen ministrstvu za uk in bogočastje. G. dr. Vidic predlaga, da se odstopivši predsednik g. Pukl zaradi izvanrednih zaslug za društvo, izvoli častnim udom. Predlog je bil enoglasno sprejet. Društvo je letos v zelo težavnem položaju in zasluži, da se ga vsestransko podpira. Naj mu ostanejo zvesti vsi dosedanji podporniki in dobrotniki, društvu naj pristopijo novi prijatelji revnih slovenskih visokošolcev na Dunaju, vsakega bivšega podpiranca pa je častna dolžnost, da društvu povrne prejete podpore vsaj v obrokih. Naslov blagajnika je: Ivan Luzar, Dunaj, III/3 Reisnerstr. št. 27 I.

Navodila glede inteligentne skušnje v svrhu enoletne vojaške službe. Ta navodila veljajo pred vsem onim gimnazijcem in realcem, ki jih veže vojaška dolžnost, predno stopijo v zadnje leto svojih študij v srednji šoli. Vsem tem odločno svetujemo, da se oglase k omenjeni skušnji, ker se ravno takim dijakom ni prav nič zanašati na oprostitev pri naboru. Skušnja naj se dela brezpogojno pred naborom, ker pozneje je brezizjeme prepozno. Skušnje se vrše vsak mesec in sicer tretji ponedeljek. Izvzeta sta le mesec avgust in september radi vojaških vaj. K skušnji se je treba prijaviti en mesec prej pri izpraševalni komisiji. Plača se za skušnjo taksa 24 kron. Komisija sestoji iz častnikov in srednješolskih profesorjev. Predsednik je štabni častnik. Izprašuje se pri skušnji matematika, fizika in kemija, zgodovina in zemljepis, naravoslovje (rastlinstvo in živalstvo) izmed jezikov eden kot glavni, drugi kot stranski predmet. Matematiko se dela ustmeno in pismeno in sicer aritmetiko za višje razrede, izvzemši rentni račun, permutacije, variacije in kombinacije, geometrijo istotako za višje razrede izvzemši sferično trigo-

nometrijo in analitiko. Iz fizike, kemije, naravoslovja, zgodovine in zemljepisja zadostuje, kar je predpisano za nižje razrede. Kot glavni jezik je za Slovence najbolj primerna slovenščina, za kar se zahteva znanje slovnice in slovenskega slovstva. Pismena naloga je ali prosta, ali slovstvena; tudi slovnična ni izključena. Kot stranski jezik se izbere lahko nemščina ali kak moderni oziroma klasični jezik. Za stranski jezik so zahteve seveda razmeroma manjše. Zahteve, ki se stavijo na kandidata so tem večje, v čim višjem razredu je dotičnik. Kdor naredi inteligentno skušnjo, si s tem dobi zagotovilo, da mu pred koncem študij ni treba k vojakom. To velja seveda onim, ki ne mislijo nadaljevati študij na vseučilišču. Aktivna častniška karijera je od predlanskega leta prostovoljcem zaprta. Kdor je dovršil prostovoljsko leto in napravil častniški izpit, dobi izjemoma službo pri železnici. Za inteligentno skušnjo rabijo knjige, ki so predpisane za srednje šole, izpuste naj se le zgoraj navedena poglavja.

Več agilnosti! V mogočnem pokretu za slovensko visoko šolo smo pogrešali nekaj elementov, od katerih smo pričakovali, da ne zaostanejo za drugimi, marveč povzdignejo svoj glas in napno vse sile za staro slovensko pravdo. Tako sta molčali notranjska in gorenjska „metropola“, solnčna Gorica je spala zimsko spanje, kršna Notranjska se ni ganila. Dočim so nekatere dijaške organizacije vsaj deloma izvršile svojo dolžnost, se je jako slabo obnesla gorenjska „Vesna“. Delo in agilnost bodi znak slovenskih dijaških organizacij, posebno še, če se gre za kulturne zahteve!

Iz Ribnice so nam došla poročila, da so bile tam v tiru že vse predpriprave za skupen shod vseh struj in strank v prilog slovenskemu vseučilišču. Skupnega shoda o Božiču ni bilo, pač pa je — kakor posnemamo iz časniškihotic — priredilo katoliško izobraž. društvo strankarski shod v ta namen. Kaj tiči za tem? V imenu složnega skupnega nastopanja zahtevamo pojasnil!

LISTNICA UREDNIŠTVA.

Ženský Obzor, Praga: — Ocene dotičnih knjig ne moremo prinesiti, dokler knjig samih ne vidimo. — *Tov. abs. phil. B—é:* Čakal sem in čakal, a zaman! Zupančičevi „Samogovori“ v resnici zaslužijo, da se izpregovori o njih lepa beseda. Pozdravljen v domovini!

LISTNICA UPRAVNIŠTVA.

Prosimo cenjene naročnike, da takoj reklamirajo, ako ne dobe kake naše publikacije. Zgodilo se je že namreč, da nam je kdo vrnil „Omladino“ v imenu naročnikovem, ne da bi ta o tem kaj vedel. Posebno se v tem odlikujejo „skrbne“ gospodinje nekaterih naročnikov.

Nadalje prosimo p. t. naročnike, ki še niso plačali naročnine, da store to v najkrajšem času, ker se bliža V. letnik h koncu.
